

Shoira XAYDAROVA,
Jizzax davlat pedagogika universiteti tayanch doktoranti
E-mail: xaydarova@mail.ru

Filologiya fanlari doktori, professor v.b T.Qo'chqorov taqrizi asosida

TRANSLATION METHODS OF EUPHEMISMS IN ENGLISH AND UZBEKI

Annotation

The article discusses linguists' definitions of euphemism, establishing its own expression that necessitates its usage in speech, pragmatic tools, and methods for developing euphemisms. The translation methods of euphemisms are demonstrated using examples.

Keywords: Euphemism, dysphemism, orthophemism, translation methods, Kalka.

СПОСОБЫ ПЕРЕВОДА ЭВФЕМИЗМОВ НА АНГЛИЙСКИЙ И УЗБЕКСКИЙ ЯЗЫКИ

Аннотация

В статье рассматриваются определения лингвистов эвфемизма, устанавливаются его собственные выражения, обуславливающие необходимость его использования в речи, прагматические средства и методы разработки эвфемизмов. На примерах демонстрируются способы перевода эвфемизмов.

Ключевые слова: Эвфемизм, дисфемизм, ортофемизм, способы перевода, калька.

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI EVFEMIZMLARNING TARJIMA USULLARI

Annotatsiya

Maqolada tilshunoslarning evfemizmg bergan ta'riflari, nutqda undan foydalanishni taqozo etuvchi o'z ifodasini o'rnatish, pragmatik vositalar va evfemizmlarni usullari muhokama qilinadi. Evfemizmlarni tarjima qilish usullari misollar yordamida ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: Evfemiz, disfemiz, ortofemiz, tarjima usullari, Kalka.

Kirish. Matn qaysi sohaga tegishli bo'lishidan qat'i nazar, bir tildan ikkinchi tilga tarjima qilish oson ish emas. Ilmiy matnlarda tarjimon aniq atamalarning to'g'riligiga ishonch hosil qilishi kerak. Badiiy adabiyotda tarjimon engib o'tishi kerak bo'lgan boshqa to'siqlar mavjud. Bular: idiomalar, barqaror iboralar, badiiy effektlar, madaniy manbalar va boshqalar. Tarjimada kamdan-kam uchraydigan shunday to'siqlardan biri bu evfemizmlarning tarjimasi. Evfemizmlar - o'ziga xos nomlari bo'lgan g'oyalar yoki narsalarga murojaat qilish uchun ishlatiladigan so'z va iboralar nutq yoki yozma matnda berilgan nomaqbul deb hisoblanishi mumkin. Boshqa so'zlar bilan aytganda, evfemizmlar yomon narsalarni chiroyli tarzda aytish usulini beradi (Berdoll, 2003). Ular bor ekan insonlar o'zaro bir-birlariga hurmat bilan munosabatda bo'ladilar

Tarixga nazar soladigan bo'lsak, evfemizmlardan foydalanish tez sur'atlar bilan o'sib borayotganligiga guvoh bo'lamiz. Inson huquqlari, siyosiy to'g'rilik, gender kabi ijtimoiy va siyosiy masalalarTenglik kabi masalalar yuzasidan fikr yuritish odamlarga nozik masalalarni ifodalashning boshqa usullarini topish zaruratini keltirib chiqardi. Mana shu zarurat tufayli evfemizmlarni og'zaki va yozma nutqda qo'llash yanada ommalashdi. Tarjima jarayoniga qaytsak, evfemizmnining ekvivalentini topish qiyinligininmg sababi Tarjima qilinayotgan tilda tarjimon nafaqat evfemizmnining so'z sifatiga ma'nosini, balki u orqali ishora qilinayotgan tagma'noni ham ham berishi kerak xuddi idiomalarda bo'lgani kabi, ular orqali qo'yadigan so'z yoki iborani topishlari kerak xuddi shu fikr, lekin yashirin, aniq bo'lmagan shaklda. Buni qilish qiyin bo'lishi mumkin - yoki, ehtimol, hatto keraksiz - maqsadli madaniyat manba tilidan juda farq qilganda evfemistik iboralar deyarli yo'q. Ular bo'lishi mumkinligi sababli "euphemize" qilingan narsalar manba tilida (keyinchalik, manba madaniyatida)

nomaqbul deb hisoblangan maqsadli auditoriya uchun zararsiz deb hisoblanishi mumkin, ular uchun evfemizmlar qiyin bo'lishi mumkin tushunish, chunki bu ma'noni juda ko'p qamrab oladi. Bu tarjimonning qarori ular evfemizmlarni manba matniga madaniy havola sifatida saqlashlari yoki moslashtirib, tushuntirishlari kerak ularni maqsadli auditoriya uchun. Ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilishda madaniy bo'shliq o'nlab yillar tufayli nisbatan kichikdir madaniyatlararo (bir yo'nalishli bo'lsa ham) almashinuv. Rumin tili aniqroq til bo'lsa-da, bilan solishtirganda to'g'ridan-to'g'ri ma'noni etkazish uchun ishlatiladigan madaniyatni ifodalash. G'arb dunyosida hali ham neo-lotin tilida foydalanish mumkin bo'lgan evfemizmlarning boy qatori mavjud. ekvivalent sifatida, "mukammal" tarjima uchun. Biroq, tarjimonlar har doim ham topishda muvaffaqiyat qozona olmaydi. to'g'ri ekvivalent, shuning uchun ular ma'noni anglash uchun boshqa usullardan foydalanadilar.

Evfemizmlar tadqiqotlarining qisqacha tarixi va sharhi. Lingvistik aspektida tabu va evfemizmlar XIX asr oxiridan boshlab tadqiq qilina boshladi. A. Mayo tabu va evfemizmlarning qadimiy tillar misolida lingvistik xususiyatlarini o'rganib, ushbu jarayonni so'z semantikasining o'zgarishi deb belgilaydi. Tabu va evfemizmlar XX asrning 60-80 yillarida S. Vidlak, Dj. Keyni, Dj. Lorens tadqiqotlarida keng miqyosda o'rganila boshlangan. Keyinchalik esa E. Partridge, A. Richard Spears, J. S. Neaman, C. Silver, D. Oaks, K. Allan va boshqalar. Bu davrgacha bo'lgan leksik materiallar tartibga solinib maxsus lug'atlarda o'z aksini topgan. (Spears, Neaman, Silver, Holder) Ingliz leksikografiyasida evfemizmlar izohli lug'atlarga kiritilgan. Tabu va evfemizmlarning nazariyasida nomutanosibliklar bo'lsa-da, uning umumiy belgi va xususiyatlari belgilangan. Tabu va evfemizmlar ko'pgina inglizi xalqlar tomonidan, xususan, qozoq, turkman, oltoy, ozarbayjon,

o'zbek tilshunos olimlari tarafidan o'rganilgan. Ulardan S. Altayev, N. Ismatullayev, N. M. Jabbarov kabi tilshunoslar monografiyalarini keltirib o'tishimiz mumkin. Bulardan o'zbek tilshunos olimi N. Ismatullayevning nomzodlik dissertatsiyasini alohida ta'kidlab o'tish zarur. Muallif o'z tadqiqotida tabu va evfemizmgga doir ma'lumotlarni to'plagan, ularga munosabat bildirgan, umumlashtirgan, muayyan xulosalarga kelgan. So'nggi bir necha o'n yilliklarda evfemizmlar mavzusini tadqiq etishga talab keskin oshdi. Ingliz tilida 1990 yillarning boshlarida bu haqda biron bir asar topib bo'lmadi, bu mavzuda sanoqligina adabiyotlar mavjud edi. Bular Richard Spirsning "Slang va evfemizmlar lug'ati" (1981), Xyu Rousonning "Evfemizmlar va boshqa qo'shma gaplar lug'ati". bir tilli ingliz asarlari yoki Allan Keyt va Keyt Burridjning "Evfemizmlar, disfemizmlar" tadqiqotiga xilma-xil sinonimiya". 2000-yildan so'ng, mavzuni o'rganish ikkala ingliz tili va O'zbek akademik muhitida, ko'plab tadqiqotlar bilan - kichik hajmdan talabalar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar, gazeta maqolalari, tadqiqotlar ishlari ko'rinishida namoyon bo'la boshladi. Bir nechta misollar keltirish uchun men Ralf Keyesning "Eyfemaniya. Bizning sevgi munosabatlarimiz Evfemizmlar bilan" (2010), Linda Berdollning "Juda yomon gaplarni aytishning juda yaxshi usullari. G'ayrioddiy Evfemizmlar kitobi" (2003), Laviniya Seysiyukning "Tabuul Lingvistik yi Alofemisme" asrlarini keltirib o'taman. Bu asarlarning barchasi, asosan, evfemizmlarning shakllanishi va vazifasi bilan bog'liq masalalarni yoritgan. Shuningdek bu lingvistik hodisalarning madaniy jihatlarini ham ko'rib chiqish lozimligi ta'kidlab o'tilgan.

Evfemizmlar hodisasini to'lig'icha o'rganilib bo'lingan deb ayta olmaymiz. Hali ko'rib chiqilishi lozim bo'lgan masalalar sirasiga evfemizmlar tarjimasini kiritishimiz mumkin. Xuddi 70-yillardagi kabi yoki 80-yillarning evfemizmlari umumiy "katta birikma va idioma" sifatida o'rganilgan. tarjimada ular "madaniy elementlar"/ "idiomatik iboralar" bo'limiga kiritilgan, Behnaz Sanatiyning "Evfemizmlarni tadqiq qilish" Madaniy tarjima va tilshunoslik istiqbollari" (2010), Husayn Abdo Rabobohning "The Perspectives of Cultural Translation and Linguistics" (2010) X-femizmlar iboralarining tarjima qilinishi va ishlatilishi (X-Femizatsiya): evfemizmlar, disfemizmlar va tibbiy nutqdagi ortofemizmlar" (2014) va Lela Ebralidzening "Evfemizmlar va ularning tarjima strategiyalari (Gruzin va ingliz tillari misolida)" (2016) kabi tadqiqot ishlarida evfemizmlar tarjimasiga to'xtalib o'tilgan.

Klassik lingvistik-pragmatik-madaniy yondashuv, bu qog'ozlarning ba'zilarida taqqoslash ham keltirilgan, manba va maqsadli matnlar orasidagi evfemizmlarning qanday bo'lishini kuzatish tarjima qilinadi va ularning (samarador emasligi) haqida xulosa chiqaradi. Biroq, ularning hech biri aynan ma'lum bir yechim ko'rsatmaydi. Evfemizmlarni tarjima qilish uchun universal strategiyalar to'plami hali ham mavjud emas. Umuman tarjima texnikasiga kelsak, ayniqsa texnikaning etishmasligi haqida gap ketganda, noto'g'ri tanlovlar va noto'g'ri tarjimalarga olib keladi - Mona Arhire (2015) uchta asosiy narsani tasvirlaydi tarjima universallari, ya'ni tushuntirish, soddalashtirish va normalashtirish.

Ralf Keyes, "Euphemania" da ularni "bizni notinch qiladigan so'zlar yoki iboralar" deb ta'riflaydi. (2010:42), Richard Spirsning aytishicha, evfemizmlar "qo'pol yoki qabul qilib bo'lmaydigan bir so'zning o'rnini bosuvchi yumshoqroq ifoda"ni anglatadi. (1981:6). Bu ta'riflar evfemizmlarning asl kelib chiqish sabablarini yashiradi. Aslida evfemizatsiya ortida bir qancha sabablar yashirin ya'ni ijtimoiy, siyosiy, diniy va hokazo cheklovlar natijasida evfemizmlar yuzaga keladi. Evfemizmlarni keltirib chiqaruvchi sabablar uni tarjima qilishda hal qiluvchi rol o'ynaydi, chunki bu sabablarsiz ko'zda

tutilayotgan ma'no anglashilmay qolishi mumkin

Mona Beyker o'zining mashhur "Boshqa so'zlar bilan ..." (1992) kitobida bir nechta keng strategiyalarni taqdim etadi. Har qanday turdagi idiomalarni (evfemizmlarni o'z ichiga oladi) tarjima qilish mumkin. Uning aytib o'tishicha quyidagi usullarda tarjima qilish mumkin 1) "o'xshash ma'no va shakldagi idiomadan foydalanish", "o'xshash ma'noli idiomadan foydalanish lekin o'xshash bo'lmagan shakl", 2) "parafraza orqali tarjima" va 3) "qo'yib yuborilgan tarjima". (1992: 71-78)

Ma'lumotlarni tahlil qilish va natijalar.

Evfemizmlarni tarjima qilish usullari. Mona Beykerning idiomalarni tarjima qilish strategiyasidan va Mona Arhire tarjimasidan boshlab universallari, ularni Allan va Burridge tasnifi asosida evfemizmlarga moslashtirib va terminologiya va men olingan misollar bilan o'zaro tekshirib, men quyidagi xulosaga keldim evfemizmlarni tarjima qilish usullari.

1. Manba-til evfemizmi - Tarjima qilinayotgan -til evfemizmi

Evfemizmlar ekvivalentligi eng maqbul yechim bo'lib, unda tarjimon evfemizmi topadi.

maqsadli tilda bir xil ma'noga ega, afzalroq o'xshash (yoki iloji bo'lmasa, bilan turli shakl), manba tilida bo'lgani kabi. Bunda ma'no saqlanib qoladi, bo'yondorlik saqlanadi, aks holda matnning "tabiiy"ligi yo'qotilishi mumkin.

Misol: mangulik uyquga ketmoq – Resting in piece

Ikki ibora bir xil ma'noga ega (o'lish) va aynan bir xil so'zlardan foydalanadi..

2. Manba-til evfemizmi - So'zma-so'z tarjima. Lingvistik yoki semantik kalka evfemizmlar uchun samarali yechim bo'lishi mumkin yoki bo'lmazligi mumkin. Evfemizmlar so'zma-so'z tarjima qilinsa, tilda qayta yaratiladi va til ba'zan uni yangi shakllangan idioma yoki yangi so'z sifatida qabul qilinishi va ishlatishda davom etilishi mumkin. Biroq, ba'zi hollarda bu "so'zma-so'z tarjima" muvaffaqiyatsiz bo'ladi va so'z yoki ibora shu tarzda ma'nosiz holga keltiriladi, bu istalmagan deb hisoblanadi.

Samarali so'zma-so'z tarjimasini - bu tilga yangi iborani kirib kelishi va amalga oshirilishiga ma'no, asl ma'no va mo'ljallangan evfemizmlar effektni saqlab.

Misol: naslni davom ettirmoq – in the family way

Samarasiz so'zma-so'z tarjima qilish - qarzar tarjimasini hech qanday ma'noga ega bo'lmaganda (hech bo'lmaganda hozirda).

Misol: Tabiat qo'ng'irog'iga javob berish - To answer call of nature

3. Manba-til evfemizmi - Tarjima qilinayotgan til ortofemizmi

Ortofemizatsiya (semantik normalizatsiya) tarjimon to'g'ridan-to'g'ri ishlatganda sodir bo'ladi evfemizmlar atama o'rniga. Bu holda ma'no saqlanib qoladi, ammo ta'sir yo'qoladi.

Misol: (bor) Uyatdan qizarmoq – a bun in the oven

Uyatchanlik yoki g'oyasini saqlab qolishi mumkin bo'lgan evfemizmlar ekvivalentni izlash o'rniga uni to'g'ridan-to'g'ri berish orqali ifodalangan.

4. Manba til evfemizmi – Tarjima qilinayotgan til disfemizmi

Disfemiyalar - bu tarjima qilish uchun maqsadli tilda disfemiyadan foydalanish strategiyasi manba tilidagi evfemizmlar.

Misol: Bo'laklavchi zarba - Blow chunks

Ushbu strategiyani ijobiy nuqtai nazardan tushuntirish qiyin. Undan foydalanish mutlaqo noo'rin. Bunda muallifning niyati ortofemizmlarning to'g'riligini kamaytirish bo'lsa, haqoratli so'zga aylanib qoladi

5. Manba til evfemizmi – Tarjima qilinayotgan tildagi ma'noni tushuntirish

Izoh – tarjimon berilgan kontekstdagi

evfemizmma'nosidan chiqib ketadi va aslida nimani anglatishini tushuntirib tarjima qiladi

Misol: ishlar orasida bo'lish – **to be between jobs**

"Ish o'rtasidagi" evfemizmi, aslida "ishsiz" degan ma'noni anglatadi, har kimga nisbatan qo'llanilishi mumkin. har qanday kasbdan, agar ular eski ish joyini tashlab, yangisini qidirayotgan bo'lsa. Uni tarjima qilish

to be between jobs" so'zi aniqroq ma'noga ega bo'lib, ko'rib chiqilayotgan shaxsning Ehtimol, hozirda ishlash uchun hech qanday ishi yo'q ekanligini ko'rsatadi. Bunda faqatgina evfemizmi yo'qolibgina qolmay, ammo tarjimon manba matnidagi ko'ra ko'proq tafsilotlarga kiradi. TheBunda eksplikatsiya hodisasi yaqqol namoyon bo'ladi.

Bu strategiya ortofemizatsiyadan farq qiladi, chunki u evfemizmi almashtirmaydi

ortofemizmi, lekin asl matn muallifi aytmoqchi bo'lgan narsani oddiygina tushuntiradi, taklif qiladi dastlab berilganidan ko'ra ko'proq ma'lumot manba tilida.

6.Manba til evfemizmi - Asl tildan olingan atama

Qarz olish tarjimon evfemizmi ingliz tilida ko'rsatilganidek ishlatganda sodir bo'ladi uni tarjima qilish. Izoh yoki qo'shimcha ma'lumot bo'lmasa, shunday bo'lishi mumkin.Bunda ikki tilli bo'lmagan auditoriya

evfemizmi ma'nosi va asl maqsadini namoyon bo'lmaydi.Biroq, boshqa tillardan (lotin, frantsuz, nemis va boshqalar) o'zlashtirilgan iboralar bo'lsa. iborani aynan tildagidek saqlash odatiy tartibdir.

Misol: a toilet– tualet

Bunday holda, tarjimon evfemizmi kabi tarjimaning boshqa variantlariga ega bo'lishi mumkin tenglik, agar ular Bunday holda, ma'no aslida saqlangan bo'lardi, lekin, yana, frantsuz ifoda tomonidan ishlab chiqarilgan ta'siri - bu nafislik, nafasat, balki uyatchanlik yo'qolgan bo'lardi.

Xulosa. Ushbu maqolada evfemizmlar tarjimasi bo'yicha bir qator masalalar tadqiq etildi. Tavsiya etilgan tarjima usullarini tarjimon evfemizmi iboralar bilan ishlaganda tanlashi mumkin. Evfemizmi paydo bo'lishi insoniyat tafakkuri va axloqiy qadriyatlar rivoji bilan bog'liq. U nafaqat til hodisasi (ifoda etayotgan shaxs nuqtai nazaridan noqulay bo'lgan birliklar o'rnida qo'llangan so'z, so'z birikmasi yoki gap), balki insonning nutqiy vaziyatni qaysidir ma'noda o'zgartirishga moyilligi sifatida ham namoyon bo'ladi. Maqbul so'z qo'llana turib, so'zlovchi tomonidan man etilgan (tabu) birliklar qo'llanishi natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan nosoz muhit yumshatiladi.. Bu shuni ko'rsatadiki, evfemizmlarni qanday tarjima qilish jamiyat uchun juda katta ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR

1. Berdoll, Linda (2003) Very Nice Ways to Say Very Bad Things. An Unusual Book of Euphemisms,Kindle Ed.
2. Ebralidze, L. – "Euphemisms and their Translation Strategies (On the example of Georgian and English)", .pdf
3. Keyes, Ralph (2010) Euphemania. Our Love Affairs with Euphemisms, Kindle Ed.
4. Rababah, H. (2014) "The Translatability and Use of X-Phemism Expressions (X-Phemization):
5. Euphemisms, Dysphemisms and Orthophemisms in the Medical Discourse", CSCCanada, Studies in Literature and Language, Vol. 9, No. 3, 2014, pp. 229-240.
6. Pour, B. (2010) "A Study of Euphemisms from the Perspectives of Cultural Translation and
7. Linguistics", Translation Journal, volume 14, No. 4, October 2010.
8. Seiciuc, L. – Tabuul Lingvistic și Atofemisme. Suport de Curs. Universitatea „Ștefan cel Mare”din Suceava
9. Ismatullayev N. Hozirgi o'zbek tilida efemizmlar. Nomzodlik dissertatsiyasi.Toshkent,1963. –125 b.
10. Oaks D. D. "Good heavens!" An old English euphemism // General linguistics. – University Park, 1993. – Vol. 33, #1/2. – P. 57-63.
11. Omonturdiyev A. O'zbek nutqining evfemik asoslari.Termiz: HC, 2000.–128 b.